

پایان نامه کارشناسی ارشد در (الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و حقوق اسلامی)

عنوان:

بررسی تطبیقی احکام و آثار مرگ مغزی در فقه مذاهب اسلامی

استاد راهنما:

دکتر جواد شایانفر

دکتر حسین خدایار

تحقیق و نگارش:

ضیاء الرحمن رسولی زاد

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

فروردین ۱۴۰۴

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان بررسی تطبیقی احکام و آثار مرگ مغزی در فقه مذاهب اسلامی قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و حقوق اسلامی توسط دانشجو ضیاء الرحمن رسولی زاد با راهنمایی استاد پایان نامه دکتر جواد شایانفر تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه ۶ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ توسط هیئت داوران بررسی و درجه به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما:	دکتر جواد شایانفر	
استاد راهنما:	دکتر حسین خدایار	
استاد مشاور:		
داور ۱:		
داور ۲:		
نماینده تحصیلات تکمیلی:		

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب ضیاء الرحمن ر سولی زاد تعهد می کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو:

امضاء

تقدیم به:

این نوشته، ثمره تلاش و کوشش محطات ارزشمند زندگی ام است. شاید نوشتن و تحقیق، کاری سخت و دشوار باشد، اما دعای خیر
استادان، خانواده، دوستان و عزیزانم، این مسیر دشوار را برایم آسان کرد. از خداوند متعال خواستارم که این نوشته را در پیشگاه خود

بپذیرد.

سپاسگزاری :

سپاس و ستایش خدایی را باد که بهترین بشر، حضرت رسول اکرم ۹ را نصیب جهانیان نمود. خداوندی که ابرهای رحمت و عطاقتش، همواره بر بشریت می-بارد. شکر آن ایزدی را که جهان-مان را با مهرش به ما هدیه نمود. در دو بر پدر و مادر مهربانم که بسی برای رسیدن به رشد و ترقی-ام دعای خیرشان پشیمان را هم بود. گلدرت-های شکر نثار روی گل استادان و معلمان دلسوزم باد که با محاکو و تلاش، راه پرفراز و نشیب دست-یافتن به علم را برایم هموار نمودند. به مصداق «من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق» بسی شایسته است از استادان فرهیخته، و راهنمای خود جناب آقای دکتر هوشیاران فرو جناب دکتر حسین خدایار که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنی بخشیدند و گلشن سرای علم و دانش را با راهنمایی های کار ساز و سازنده بارور ساختند؛ تقدیر و شکر نمایم.

چکیده

مرگ مغزی، به عنوان توقف کامل و غیرقابل برگشت عملکرد مغز، چالش‌های متعددی را در حوزه‌های مختلف، از جمله فقه اسلامی، ایجاد کرده است. این پدیده، پرسش‌هایی اساسی درباره تعریف دقیق مرگ، زمان تحقق آن و احکام مترتب بر آن، به ویژه در زمینه پیوند اعضا، مطرح ساخته است. پژوهش حاضر به بررسی تطبیقی احکام و آثار مرگ مغزی در مذاهب اسلامی می‌پردازد.

فقه‌های اسلامی از دیرباز درباره ملاک‌های تحقق مرگ اختلاف نظر داشته‌اند. با ظهور مفهوم مرگ مغزی، برخی از فقها آن را معادل مرگ قطعی دانسته و تمامی احکام مترتب بر مرگ را بر آن جاری می‌دانند. در مقابل، گروهی دیگر معتقدند که تا زمانی که علائم حیاتی مانند ضربان قلب و تنفس باقی است، فرد همچنان زنده محسوب می‌شود. استناد به آیات قرآن، روایات نبوی و اصول فقهی، در کنار نظرات پزشکان، مبنای این اختلاف دیدگاه‌ها را تشکیل می‌دهد. یکی از مهم‌ترین پیامدهای فقهی مرگ مغزی، حکم اهدای عضو است که در این زمینه نیز دیدگاه‌های مختلفی میان مذاهب اسلامی وجود دارد. همچنین، پذیرش یا رد مرگ مغزی به عنوان مرگ قطعی، پیامدهایی در احکام ارث و وصیت دارد. افزون بر این، موضوعاتی همچون مسئولیت‌های شرعی خانواده و پزشکان در تصمیم‌گیری درباره ادامه یا قطع درمان، اهدای عضو و احکام مربوط به تدفین نیز از مسائل مرتبط با این پدیده است. با توجه به اختلاف نظرهای موجود، بررسی جامع و دقیق دیدگاه‌های فقهی و پزشکی ضروری است تا بتوان به تبیین دقیق احکام و آثار مرگ مغزی پرداخته و تصمیم‌گیری‌های مناسب در این زمینه اتخاذ کرد.

واژگان کلیدی: مرگ مغزی، فقه، مذاهب اسلامی، ارث، وصیت، احکام شرعی، ارث، دیه، اهدای عضو

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول:	
کلیات پژوهش	
۱-۱- مقدمه.....	۲
۱-۲- بیان مسئله.....	۲
۳-۱- سؤالات تحقیق.....	۳
۱-۴- فرضیه تحقیق.....	۴
۱-۵- هدف تحقیق.....	۴
۱-۶- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۴
۱-۷- اهمیت بررسی تطبیقی.....	۴
۱-۸- ضرورت بررسی تطبیقی.....	۵
۱-۹- اهمیت موضوع.....	۶
۱-۱۰-۱- پیشینه تحقیق.....	۶
۱-۱۰-۱- مطالعات داخلی.....	۶
۱-۱۰-۲- مطالعات خارجی.....	۷
۱-۱۰-۳- تفاوت‌های اصلی این تحقیق با پژوهش‌های پیشین.....	۸
۱-۱۱- کاربردهای تحقیق.....	۹
۱-۱۲- مورد استفاده پایان‌نامه.....	۹
۱-۱۳- روش تحقیق.....	۹
۱-۱۴- روش و ابزار گردآوری اطلاعات.....	۹
۱-۱۵- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۹
۱-۱۶- ساختار پایان‌نامه.....	۹

فصل دوم :

مبانی مفاهیم فقهی و پزشکی مرگ مغزی

۲-۱- مفهوم و تعریف مرگ.....	۱۱
۲-۱-۱- تعریف لغوی و اصطلاحی مرگ (موت).....	۱۱

- ۲-۱-۲- تعریف اصطلاحی مرگ در فقه اسلامی..... ۱۲
- ۲-۱-۳- مرگ در آیات قرآن..... ۱۲
- ۲-۱-۴- مفهوم مرگ از دیدگاه پزشکی و فقهی..... ۱۴
- ۲-۲- تعریف و ماهیت مرگ مغزی..... ۱۵
- ۲-۲-۱- تعریف مرگ مغزی..... ۱۵
- ۲-۲-۲- تعریف مرگ مغزی و تفاوت آن با مرگ قلبی..... ۱۷
- ۲-۲-۳- ابعاد مختلف مرگ مغزی..... ۱۷
- ۲-۲-۴- معیارهای تشخیص و علل مرگ مغزی..... ۱۸
- ۲-۲-۴-۱- علت‌های مرگ مغزی..... ۱۸
- ۲-۲-۴-۲- مهمترین علل مرگ مغزی..... ۱۸
- ۲-۲-۵- علائم مرگ مغزی..... ۱۹
- ۲-۳- مفاهیم مرتبط با مرگ مغزی و تفاوت‌های آن با سایر حالات مشابه..... ۲۱
- ۲-۳-۱- تعریف کما، بیهوشی، حالت نباتی و مرگ مغزی..... ۲۱
- ۲-۳-۲- ویژگی‌های حالت نباتی..... ۲۳
- ۲-۳-۳- علل ایجاد حالت نباتی..... ۲۳
- ۲-۳-۴- تفاوت کما و بیهوشی از دیدگاه پزشکی..... ۲۴
- ۲-۳-۵- تفاوت مرگ مغزی و زندگی نباتی..... ۲۵
- ۲-۳-۶- معیارهای علمی و پزشکی برای تشخیص مرگ مغزی..... ۲۶
- ۲-۴- مرگ مغزی از منظر فقه اسلامی و نظام‌های حقوقی..... ۲۹
- ۲-۴-۱- مفهوم مرگ در متون فقهی..... ۲۹
- ۲-۴-۱-۱- دیدگاه‌های فقهی درباره مرگ مغزی..... ۳۰
- ۲-۴-۱-۲- دیدگاه موافقان پذیرش مرگ مغزی..... ۳۰
- ۲-۴-۱-۳- دیدگاه مخالفان پذیرش مرگ مغزی..... ۳۰
- ۲-۴-۲- مرگ مغزی در نظام‌های حقوقی مختلف..... ۳۱
- ۲-۴-۳- چالش حقوق دانان با مفهوم مرگ مغزی..... ۳۲
- ۲-۴-۴- وقوع جرم نسبت به بیمار مرگ مغزی..... ۳۳
- ۲-۵- پیامدهای مرگ مغزی..... ۳۴
- ۲-۵-۱- ارتباط بین مرگ مغزی و اهدای عضو..... ۳۴

فصل سوم :

بررسی تطبیقی دیدگاه‌های فقهی دربارهٔ مرگ مغزی

- ۳-۱- بررسی تطبیقی دیدگاه‌های فقهی دربارهٔ مرگ مغزی..... ۳۶
- ۳-۱-۱- دیدگاه فقه‌های امامیه دربارهٔ احکام و آثار مرگ مغزی..... ۳۶
- ۳-۱-۲- تعریف مرگ در فقه امامیه..... ۳۶
- ۳-۱-۳- معیار مرگ در فقه سنتی..... ۳۶
- ۳-۱-۴- دیدگاه فقه‌های معاصر امامیه دربارهٔ مرگ مغزی..... ۳۷
- ۳-۱-۵- دیدگاه قائلان به تحقق مرگ شرعی با مرگ مغزی..... ۳۷
- ۳-۱-۶- دیدگاه قائلان به عدم تحقق مرگ شرعی با مرگ مغزی..... ۳۷
- ۳-۲- آثار فقهی مترتب بر مرگ مغزی..... ۳۸
- ۳-۲-۱- وجوب تغسیل و نماز میت..... ۳۸
- ۳-۲-۲- حکم به طهارت یا نجاست بدن..... ۳۸
- ۳-۲-۳- ارث و احکام مالی..... ۳۸
- ۳-۲-۴- اهدا عضو..... ۳۸
- ۳-۲-۵- دیدگاه مذاهب چهارگانه اهل سنت دربارهٔ احکام و آثار مرگ مغزی..... ۳۸
- ۳-۲-۶- مذهب حنفی..... ۳۹
- ۳-۲-۷- مذهب مالکی..... ۳۹
- ۳-۲-۸- مذهب شافعی..... ۴۰
- ۳-۲-۹- مذهب حنبلی..... ۴۰
- ۳-۳- بررسی آرای فقه‌های معاصر در مورد مرگ مغزی..... ۴۱
- ۳-۳-۱- فقه‌های شیعه..... ۴۱
- ۳-۳-۲- فقه‌های اهل سنت..... ۴۳
- ۳-۳-۳- تطبیق و مقایسهٔ آرای فقه‌های شیعه و سنی..... ۴۴
- ۳-۳-۴- جمع‌بندی تطبیقی..... ۴۴
- ۳-۴- جایگاه قانونی و حقوقی مرگ مغزی..... ۴۵
- ۳-۴-۱- تعریف قانونی مرگ مغزی..... ۴۵
- ۳-۴-۲- تعریف قانونی مرگ مغزی در نظام‌های حقوقی مختلف..... ۴۶
- ۳-۴-۲-۱- ایالات متحده آمریکا..... ۴۶
- ۳-۴-۲-۲- انگلستان..... ۴۶

فرانسه	۳-۴-۲-۳	۴۷
آلمان	۳-۴-۲-۴	۴۷
جمهوری اسلامی ایران	۳-۴-۲-۵	۴۸
مصر	۳-۴-۲-۶	۴۸
بررسی فقهی و حقوقی اهدای در مرگ مغزی	۳-۴-۳	۴۹
موضع‌گیری‌های متفاوت فقها درباره اهدای عضو	۳-۴-۴	۵۰
دیدگاه حرمت مطلق اهدای عضو	۳-۴-۵	۵۰
دیدگاه جواز مشروط	۳-۴-۶	۵۱
دیدگاه جواز مطلق (با قیود اخلاقی)	۳-۴-۷	۵۲
مسائل مستحدثه مرتبط با مرگ مغزی	۳-۴-۸	۵۳

فصل چهارم :

احکام و آثار مرگ مغزی در فقه اسلامی

احکام غسل، کفن و دفن فرد مبتلا به مرگ مغزی	۴-۱	۵۶
زجواز یا عدم جواز قطع دستگاه‌های حمایتی	۴-۲	۵۷
دیدگاه‌های قانونی و اخلاقی:	۴-۳	۵۸
دیدگاه‌های مذهبی:	۴-۴	۵۸
احکام نکاح و طلاق در صورت مرگ مغزی	۴-۴-۱	۵۸
احکام نکاح و طلاق		۵۸
معیار تشخیص مرگ از نظر فقها	۴-۴-۲	۵۹
بررسی تفصیلی حق احترام جسد انسان در مقایسه با حیات انسان دیگر	۳-۴-۴	۶۱
مرگ مغزی متهم قبل از تعقیب امر جزایی	۴-۴-۴	۶۸
یافته‌ها	۴-۵	۶۹

فصل پنجم :

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

نتیجه‌گیری	۵-۱	۷۱
پیشنهادهای	۵-۲	۷۲
منابع		۷۳

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه

مرگ مغزی، پدیده‌ای پیچیده و چالش‌برانگیز در دنیای پزشکی و فقه معاصر است. وضعیتی که در آن فعالیت‌های مغز به طور کامل و غیرقابل برگشت متوقف می‌شود، اما سایر اعضای بدن به کمک دستگاه‌های پزشکی به کار خود ادامه می‌دهند. این وضعیت، پرسش‌های متعددی را در زمینه تعریف مرگ، احکام شرعی مرتبط با آن، و مسائل اخلاقی و حقوقی ناشی از آن مطرح می‌کند.

در فقه اسلامی، مذاهب مختلف دیدگاه‌های متفاوتی در مورد مرگ مغزی و احکام مرتبط با آن ارائه داده‌اند. برخی از فقها، با استناد به آیات و روایات، مرگ مغزی را مساوی با مرگ قطعی دانسته و احکام مربوط به آن را جاری می‌دانند. در مقابل، برخی دیگر معتقدند که تا زمانی که قلب و سایر اعضای بدن به کار خود ادامه می‌دهند، نمی‌توان فرد را مرده محسوب کرد.

بررسی تطبیقی دیدگاه‌های مختلف فقهی در مورد مرگ مغزی، می‌تواند به تبیین ابعاد گوناگون این مسئله پیچیده کمک کرده و راهنمایی برای تصمیم‌گیری‌های اخلاقی و حقوقی مرتبط با آن ارائه دهد. این بررسی، علاوه بر آنکه می‌تواند مورد استفاده پزشکان، فقها، و حقوقدانان قرار گیرد، می‌تواند برای عموم مردم نیز مفید باشد تا درک بهتری از این موضوع داشته باشند و بتوانند در مواقع لزوم تصمیمات آگاهانه‌ای بگیرند.

در این پژوهش، تلاش خواهد شد تا با بررسی آراء و نظرات فقهای مذاهب مختلف اسلامی، به تبیین دیدگاه‌های گوناگون در مورد مرگ مغزی پرداخته و به سوالات مطرح شده در این زمینه پاسخ داده شود. امید است که این پژوهش بتواند گامی در جهت روشن شدن این مسئله مهم و پیچیده باشد.

۲-۱- بیان مسئله

مرگ مغزی به عنوان یکی از پدیده‌های نوظهور در عرصه پزشکی، چالش‌های پیچیده‌ای را در حوزه‌های مختلف از جمله فقه اسلامی ایجاد کرده است. با پیشرفت علم و فناوری، امکان حفظ عملکرد برخی از اعضای بدن بیمار مبتلا به مرگ مغزی به وسیله دستگاه‌های پزشکی فراهم شده است. این امر، پرسش‌های متعددی را در خصوص تعریف دقیق مرگ، زمان تحقق آن، احکام و آثار شرعی مرتبط با آن و به ویژه اهدای عضو از بیماران مرگ مغزی مطرح ساخته است.

در فقه اسلامی، مذاهب مختلفی وجود دارند که هر کدام دارای دیدگاه‌ها و تفسیرهای خاص خود در مورد مسائل گوناگون هستند. مسئله مرگ مغزی نیز از این قاعده مستثنی نیست و فقهای مذاهب مختلف اسلامی، نظرات متفاوتی در مورد آن ارائه داده‌اند. برخی از فقها، مرگ مغزی را مساوی با مرگ کامل دانسته و معتقدند که تمام احکام و آثار شرعی مترتب بر فوت، مانند جواز اهدای عضو، بر آن جاری می‌شود. در مقابل، برخی دیگر از فقها، مرگ مغزی را صرفاً به عنوان توقف عملکرد مغز دانسته و معتقدند که تا زمانی که حیات بیمار به طور کامل قطع نشده باشد، احکام فوت بر آن جاری نمی‌شود.

بررسی تطبیقی احکام و آثار مرگ مغزی در فقه مذاهب اسلامی، موضوعی بسیار مهم و حساس است که نیازمند تحقیق و پژوهش دقیق و همه جانبه است. این بررسی می‌تواند به تبیین دیدگاه‌های مختلف فقها در این زمینه، ارائه راهکارهای مناسب برای حل چالش‌های موجود و در نهایت، اتخاذ تصمیمات صحیح و منطبق با موازین شرعی در مورد بیماران مرگ مغزی کمک کند.

در این پایان‌نامه، تلاش خواهد شد تا با بررسی آراء و نظرات فقهای مذاهب مختلف اسلامی در مورد مرگ مغزی، به سوالات و ابهامات موجود در این زمینه پاسخ داده شود. همچنین، تلاش خواهد شد تا با تحلیل و مقایسه دیدگاه‌های مختلف، نقاط مشترک و اختلافات موجود میان آن‌ها شناسایی شده و راهکاری مناسب برای حل این اختلافات ارائه گردد.

امید است که این نوشتار بتواند گامی هر چند کوچک در جهت تبیین احکام و آثار مرگ مغزی در فقه مذاهب اسلامی و ارائه راهکارهای مناسب برای حل چالش‌های موجود در این زمینه باشد.

۳-۱- سوالات تحقیق

۱- مرگ مغزی از نظر فقهی و حقوقی چه تفاوتی با مرگ طبیعی دارد؟

۲- احکام فقهی مرگ مغزی در مذاهب اسلامی چیست؟

۳- مرگ مغزی چه تأثیری بر ارث و دیه دارد؟

۴- آیا امکان وصیت در زمان مرگ مغزی وجود دارد؟

۱-۴- فرضیه تحقیق

۱- به نظر می‌رسد مرگ مغزی از نظر پزشکی مرگ قطعی محسوب می‌شود، اما از نظر فقها محل اختلاف است.

۲- به نظر می‌رسد مذاهب اسلامی در خصوص احکام مرگ مغزی در مواردی اتفاق نظر و در مواردی اختلاف دارند.

۳- به نظر می‌رسد از منظر فقهای اسلامی مرگ مغزی در مورد تقسیم ارث و یا تعلق دیه در مورد مرگ مغزی در مواردی اختلاف و در مواردی اتفاق نظر دارند.

۴- به نظر می‌رسد فقهای اسلامی در خصوص اجرای وصیت در زمان مرگ مغزی اختلاف نظر دارند.

۱-۵- هدف تحقیق

از آنجا که مطالعات تطبیقی در کشف نقاط قوت و ضعف موضوعات بسیار مفید و مؤثر هستند، لذا بررسی احکام و آثار مترتب بر مرگ مغزی از دیدگاه فقهای مذاهب اسلامی به صورت مقایسه‌ای مورد بررسی قرار گرفت تا از مجموع نظرات فقها با لحاظ نقاط اشتراک و افتراق در موضوع مورد بحث و در نظر گرفتن نقاط قوت و ضعف آن‌ها به دیدگاه واحد رسیده و میزان تطبیق نظرات با علم پزشکی در زمینه مرگ مغزی را بسنجیم.

۱-۶- اهمیت و ضرورت تحقیق

مرگ مغزی یکی از مسائل پیچیده و چالش‌برانگیز در دنیای امروز است که با پیشرفت علم پزشکی، ابعاد جدیدی یافته است. از منظر فقه اسلامی، تعیین وضعیت بیمار مرگ مغزی و احکام مرتبط با آن، از جمله مسائلی است که نیازمند بررسی دقیق و تطبیقی در مذاهب مختلف اسلامی است.

۱-۷- اهمیت بررسی تطبیقی

بررسی تطبیقی احکام و آثار مرگ مغزی در فقه مذاهب اسلامی از جهات مختلف حائز اهمیت است:

تعیین دقیق وضعیت بیمار: مرگ مغزی، وضعیتی است که در آن فعالیت مغز به طور کامل و غیرقابل برگشت متوقف می‌شود، در حالی که برخی از اعضای بدن مانند قلب همچنان به فعالیت خود ادامه می‌دهند. این وضعیت، ابهاماتی را در مورد وضعیت شرعی بیمار ایجاد می‌کند که آیا او زنده است یا مرده؟ بررسی تطبیقی آراء فقها در مذاهب مختلف می‌تواند به تعیین دقیق‌تر این وضعیت کمک کند.

استنباط احکام صحیح: با توجه به پیچیدگی موضوع مرگ مغزی، استنباط احکام شرعی مرتبط با آن نیازمند دقت و احتیاط است. بررسی تطبیقی آراء فقها و استدلال‌های آنها در مذاهب مختلف، می‌تواند به استنباط احکام صحیح و دقیق در این زمینه کمک کند.

وحدت رویه: بررسی تطبیقی آراء فقها در مذاهب مختلف می‌تواند به ایجاد وحدت رویه در مسائل مربوط به مرگ مغزی در بین مسلمانان کمک کند. این امر می‌تواند از بروز اختلافات و تشتت آراء در این زمینه جلوگیری کند.

پاسخگویی به نیازهای روز: با توجه به پیشرفت علم پزشکی و افزایش موارد مرگ مغزی، بررسی تطبیقی احکام و آثار آن در فقه مذاهب اسلامی، می‌تواند به ارائه پاسخ‌های مناسب و به‌روز به نیازهای جامعه اسلامی در این زمینه کمک کند.

۸-۱- ضرورت بررسی تطبیقی

ضرورت بررسی تطبیقی احکام و آثار مرگ مغزی در فقه مذاهب اسلامی، به دلایل زیر قابل توجیه است:

عدم وجود نص صریح: در قرآن و سنت، نص صریحی در مورد مرگ مغزی وجود ندارد. بنابراین، فقها بر اساس قواعد و اصول کلی فقه، به استنباط احکام مرتبط با آن پرداخته‌اند. این امر، اختلاف آراء در مذاهب مختلف را اجتناب‌ناپذیر کرده است.

پیچیدگی موضوع: مرگ مغزی، از مسائل پیچیده و نوظهور است که نیازمند بررسی دقیق و تخصصی است. نظرات فقها در مذاهب مختلف، می‌تواند زوایای مختلف این موضوع را روشن‌تر کند.

۹-۱- اهمیت موضوع

مرگ مغزی، با مسائل مهمی مانند پیوند اعضا، وصیت، ارث و... مرتبط است. بنابراین، تعیین وضعیت شرعی بیمار مرگ مغزی و احکام مرتبط با آن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

بررسی تطبیقی احکام و آثار مرگ مغزی در فقه مذاهب اسلامی، از اهمیت و ضرورت ویژه‌ای برخوردار است. این بررسی می‌تواند به تعیین دقیق وضعیت بیمار، استنباط احکام صحیح، ایجاد وحدت رویه و پاسخگویی به نیازهای روز جامعه اسلامی در این زمینه کمک کند.

۱۰-۱- پیشینه تحقیق

۱-۱۰-۱ مطالعات داخلی

در سال‌های اخیر، پژوهش‌های متعددی در زمین تعیین لحظه دقیق مرگ و چالش‌های فقهی، حقوقی و پزشکی مرتبط با آن انجام شده است. در این بخش، برخی از مهم‌ترین پژوهش‌های داخلی مرتبط با موضوع بررسی می‌شوند.

پژوهش محمد توکلی (۱۴۰۰) محمد توکلی در پژوهش خود با عنوان «تعیین لحظه دقیق مرگ در حقوق» به بررسی چالش‌های تعیین زمان دقیق مرگ در نظام حقوقی ایران پرداخته است. او با تحلیل مبانی حقوقی و فقهی، تأثیر این مسأله را بر موضوعاتی مانند ارث، حقوق جزا و پیوند اعضا بررسی کرده است. وی همچنین به این نکته اشاره می‌کند که با پیشرفت علم پزشکی، تشخیص لحظه دقیق مرگ، به‌ویژه در موارد مرگ مغزی، با پیچیدگی‌های جدیدی روبه‌رو شده است. این پژوهش تلاش کرده است با تحلیل قوانین موجود، راهکارهایی برای تعیین دقیق‌تر لحظه مرگ ارائه دهد.

پژوهش محمد یوسفی (۱۴۰۰) محمد یوسفی در پژوهش خود به بررسی دیدگاه‌های فقهی و حقوقی درباره مرگ مغزی پرداخته است. این تحقیق با تحلیل آرای فقهای معاصر شیعه و بررسی قوانین کشورهای مختلف، نشان می‌دهد که در بسیاری از نظام‌های حقوقی، مرگ مغزی به‌عنوان مرگ قطعی پذیرفته شده است، درحالی‌که در فقه اسلامی همچنان ابهاماتی در این زمینه وجود

دارد. او استدلال می‌کند که اگرچه برخی از فقها مرگ مغزی را پایان حیات انسانی نمی‌دانند، اما پذیرش عرف پزشکی در این زمینه می‌تواند راهگشا باشد.

پژوهش حمید ستوده (۱۳۹۹) حمید ستوده در پژوهش خود با تمرکز بر «قانون پیوند اعضا و مرگ مغزی» تلاش کرده است تا مبانی فقهی و پزشکی این موضوع را بررسی کند. او نتیجه گرفته است که در پروتکل‌های بین‌المللی مرگ مغزی معادل مرگ طبیعی در نظر گرفته شده است و پذیرش این دیدگاه در نظام حقوقی ایران می‌تواند به حل بسیاری از چالش‌های مربوط به پیوند اعضا کمک کند. این پژوهش همچنین بر ضرورت بازنگری در قوانین داخلی تأکید دارد تا با معیارهای علمی و عرفی سازگارتر شوند.

پژوهش کیانوش نصرتی (۱۳۹۷) کیانوش نصرتی در پژوهش خود به بررسی تطبیقی معیارهای تشخیص مرگ در پزشکی و فقه پرداخته است. او ابتدا تاریخچه پزشکی و اخلاق پزشکی را بررسی کرده و سپس با تحلیل دیدگاه‌های فقها و مراجع تقلید درباره مرگ مغزی، نشان داده است که هنوز اجماع روشنی در این زمینه وجود ندارد. در پایان او پیشنهادهایی برای اصلاح قوانین ارائه کرده است، از جمله این که تشخیص مرگ مغزی باید تحت نظر کمیته‌ای از متخصصان پزشکی و فقهی انجام شود تا مشروعیت بیشتری داشته باشد.

۲-۱۰-۱- مطالعات خارجی

مطالعات در نظام‌های حقوقی غربی

در کشورهای پیشرفته مانند آمریکا، آلمان، فرانسه و انگلیس، مرگ مغزی به‌عنوان مرگ قطعی پذیرفته شده است. این کشورها با تدوین قوانین مشخص، امکان برداشت اعضای افراد دچار مرگ مغزی را فراهم کرده‌اند. در پژوهش‌های انجام‌شده در این کشورها، مرگ مغزی به‌عنوان پایان غیرقابل بازگشت حیات در نظر گرفته شده و از نظر قانونی، همانند مرگ طبیعی تلقی می‌شود.

رویکرد ادیان ابراهیمی

در مطالعات انجام‌شده در مسیحیت و یهودیت، مرگ مغزی در بسیاری از موارد به‌عنوان مرگ واقعی پذیرفته شده است. در برخی از فرقه‌های مسیحی، شرط پذیرش مرگ مغزی، توقف کامل

عملکرد مغز و قطعیت عدم بازگشت بیمار است. در مقابل، برخی مکاتب ارتدوکس یهودی همچنان نسبت به پذیرش مرگ مغزی تردید دارند و بر تداوم ضربان قلب تأکید می‌کنند.

وجه تمایز پژوهش حاضر با مباحث قبلی

بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌ها یا بر جنبه‌های فقهی مرگ مغزی تمرکز داشته‌اند و یا به تحلیل قوانین کشورهای مختلف پرداخته‌اند. اما پژوهش حاضر سعی دارد به‌صورت تطبیقی به این مسأله بپردازد و مرگ مغزی را از سه زاویه فقه اسلامی، حقوق موضوعه و عرف پزشکی بررسی کند.

۳-۱۰-۱- تفاوت‌های اصلی این تحقیق با پژوهش‌های پیشین

تفاوت‌های اصلی این تحقیق با پژوهش‌های پیشین عبارت‌اند از:

۱. بررسی جامع‌تر: در این تحقیق، مرگ مغزی نه‌تنها از دیدگاه فقهی، بلکه از منظر پزشکی و عرف اجتماعی نیز تحلیل می‌شود.

۲. رویکرد تطبیقی میان مکاتب فقهی: پژوهش حاضر به‌جای تمرکز صرف بر دیدگاه یک مکتب فقهی، نظرات مکاتب مختلف اهل سنت و شیعه را بررسی کرده و تلاش کرده است راهکارهایی عملی برای حل اختلافات ارائه دهد.

۳. توجه به بعد قانونی: در حالی که بسیاری از پژوهش‌های قبلی صرفاً به مباحث نظری پرداخته‌اند، این پژوهش تلاش دارد راهکارهای قانونی و اجرایی نیز پیشنهاد دهد.

بنابراین، این پژوهش با تأکید بر دیدگاه‌های مختلف فقهی، حقوقی و پزشکی، زمینه‌ای برای تحلیل جامع‌تر موضوع فراهم می‌کند و به حل چالش‌های عملی مرتبط با مرگ مغزی و پیوند اعضا کمک خواهد کرد.

۱۱-۱- کاربردهای تحقیق

با انجام پژوهش پیشرو و بدست آوردن نتایج در این زمینه علاوه بر اینکه نظر فقهای مذاهب اسلامی با توجه به پیامدهای مختلف پایان حیات (کما-مرگ مغزی) تدوین می‌گردد، نتایج حاصله جهت استفاده برای قانون گذاری و پژوهشگران نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱۲-۱- مورد استفاده پایان‌نامه

مورد استفاده فرهیختگان فقه و حقوق، طلاب حوزه‌های علمیه اهل تشیع و تسنن، قانون‌گذاران.

۱۳-۱- روش تحقیق

روش تحقیق به صورت تحلیلی و تطبیقی و با ابزار کتابخانه‌ای انجام می‌شود.

۱۴-۱- روش و ابزار گردآوری اطلاعات

کتابخانه‌ها و نرم افزارها و کتب فقهی، حقوقی، سایت‌ها و مآخذ معتبر و با روش مطالعات اسنادی

۱۵-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

مطالعه توصیفی و تحلیلی اطلاعات که مهم‌ترین بخش این نوشتار است.

۱۶-۱- ساختار پایان‌نامه

ساختار پایان‌نامه

فصل اول: کلیات

فصل دوم: مفاهیم و مبانی نظری

فصل سوم مرگ مغزی، دیدگاه فقها و پزشکان و دیدگاه مذاهب اسلامی

فصل چهارم: احکام و آثار مرگ مغزی در فقه اسلامی

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات